

Overtuigend? Een stilistische analyse van persuasieve teksten.

Margot van Mulken & Peter Jan Schellens

In de experimentele literatuur over beïnvloedingsprocessen wordt regelmatig verslag uitgebracht van onderzoek naar het effect van taalintensiteit op de overtuigingskracht van persuasieve teksten. In die literatuur blijft de vraag met welke stilistische middelen een standpunt kracht kan worden bijgezet meestal buiten beschouwing. In tekstanalytisch onderzoek deden Renkema (1997) en Pander Maat (2004) wel een poging om taalintensiteit te karakteriseren. Op basis van de onderscheiden taalintensiverende (en wervende) elementen van Renkema en Pander Maat analyseerden wij een corpus van 30 persuasieve teksten (15 hoofdredactionele commentaren, 15 recensies). De resultaten stellen ons in staat een uitspraak te doen over de hanteerbaarheid en betrouwbaarheid van de analysecategorieën en een eerste indicatie te geven van de relatieve frequentie van intensiverende elementen in verschillende genres.

1 Inleiding

Onderzoek naar stijl is de laatste jaren populair geworden in taalbeheersingskringen. Na de fase waarin op dit gebied enkele stevige handboeken op tafel zijn gelegd – door Onrust, Verhagen en Doeve (1993) en Burger en De Jong (1997) – begint het nu een vaker betreden onderzoeksveld te worden. Dat bleek nog recent uit een themanummer van het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* over ‘Stijl en overtuigingskracht’ (Snoeck Henkemans & Van Eemeren, 2005). Graag sluiten we ons bij deze jonge traditie aan. Wat ons interesseert kunnen we het beste duidelijk maken aan de hand van twee voorbeelden:

- (1) *Elf doden door eerwraak* in een half jaar telde de politie Haaglanden (...). *Geen wonder dat* minister Verdonk (...) spreekt van “een zorgelijk beeld”. Daar is *vooral* reden toe omdat achter de doden die vallen *een heel scala* van aan eer gerelateerd geweld *schuil gaat* (...). (*NRC Handelsblad*, 10 juni 2005)
- (2) Het waren *mooi* verzorgde optredens van David Crosby en Graham Nash, eerder dit jaar in Amsterdam. De samenzang was *bij vlagen loepzilver* en hoewel het duo een nieuwe plaat te promoten had, bleef er genoeg ruimte voor die *niet kapot te krijgen* liedjes die ze samen of met Stephen Stills en Neil Young op de plaat hadden gezet. (Gijsbert Kramer, *De Volkskrant*, 7 juni 2005)

Het ene fragment komt uit een hoofdredactioneel commentaar; het andere is de inleiding van een recensie. In beide fragmenten spreekt de auteur een oordeel uit over een (politiek of artistiek) gebeuren. Waar het ons om gaat is dat dergelijke oordelen

met meer of minder kracht onder woorden kunnen worden gebracht. De geursiveerde elementen zijn voorbeelden van stilistische middelen die bij de versterking van een standpunt kunnen worden aangewend.

In het commentaar benadrukt de auteur door vooropplaatsing het feit dat er maar liefst 11 doden door eerwraak zijn gevallen. Verder onderschrijft de auteur het oordeel van de minister – door het *geen wonder* te noemen. Naast de doden is er sprake van verschillende andere vormen van geweld, maar die *gaan schuil achter* de doden en het is *een heel scala*. In de recensie, die begint met een terugblik op eerdere optredens, zijn die eerdere optredens niet *verzorgd* maar *mooi verzorgd*, is de samenzang niet *af en toe zuiver* maar *bij vlagen loepzuiver* en zijn liedjes niet *altijd mooi gebleven* maar *niet kapot te krijgen*.

We zijn geïnteresseerd in dergelijke stilistische middelen, waarmee een standpunt kracht kan worden bijgezet: met andere woorden in ‘taalintensiteit’, een verschijnsel dat naar ons idee een van de kenmerkende stijlkenmerken van persuasieve teksten zou kunnen zijn. Wat is de invloed van taalintensiverende stijlmiddelen op de persuasiviteit van een tekst? Daartoe moeten we natuurlijk eerst een inventarisatie maken van de taalintensiverende stijlmiddelen.

We zijn niet de eersten die zich met het verschijnsel taalintensiteit bezig houden. De term komt uit de experimentele literatuur over beïnvloedingsprocessen. Bowers (1963) introduceerde hem. Hij omschrijft *language intensity* als ‘the quality of language which indicates the degree to which the speaker’s attitude toward a concept deviates from neutrality’. Er zijn sindsdien een aantal interessante experimenten uitgevoerd om de effecten van *language intensity* op de overtuigingskracht van boodschappen te onderzoeken (bijvoorbeeld Bradac, Bowers, & Courtright, 1980; Hamilton, Hunter, & Burgoon, 1990; Aune & Kikushi, 1993; Wright, Gaskell, & O’Muicheartaigh, 1995). En zoals wel vaker in experimenteel onderzoek, blijkt *language intensity* soms bij te dragen aan de overtuigingskracht van een tekst en soms niet. In hun meta-analyse toonden Hamilton en Hunter (1998) aan dat de geloofwaardigheid van de bron werkt als een modererende factor op het effect van taalintensiteit. Als de geloofwaardigheid van de bron groot is, heeft taalintensiteit effect. Hamilton en Hunter onderzochten ook in hoeverre geslacht en de mate waarin de ontvanger al geneigd is tot aanvaarding van het bepleite standpunt van invloed zijn op attitudeverandering. In tegenstelling tot wat eerder gedacht werd, is er geen evidentie voor het feit dat een hogere taalintensiteit bij boodschappen die weinig afwijken van het standpunt van de ontvanger tot een attitudeverandering leiden noch is een hogere taalintensiteit gebruikt door een vrouwelijke bron minder effectief (Hamilton & Hunter, 1998).

Een verschijnsel waar in experimentele literatuur geen aandacht aan wordt besteed, is de mogelijkheid dat genres (zoals hierboven commentaren en recensies) verschillen in het gebruik van taalintensivering. Indien het mogelijk is de mate van intensiteit van een tekst aan te geven, middels een classificatiemodel, dan is het bijvoorbeeld ook mogelijk om te onderzoeken of genres zich van elkaar onderscheiden in taalintensiteit. Om dat te kunnen onderzoeken hebben we een betere definitie en operationalisering van taalintensiteit nodig dan waar de experimentele onderzoekers behoefte aan hebben. Zij zijn in het algemeen tevreden wanneer door een manipulatie check kan worden vastgesteld dat de ene tekstversie intensiever of krachtiger wordt gevonden dan de andere. Welke stilistische verschillen daar precies aan bijdragen en hoe die precies gekarakteriseerd kunnen worden, interesseert de psycholoog minder. Martin en White (2005) doen daarentegen wel een poging de stilistische kenmerken van taalintensiteit in een groot analysekader voor evaluatief taalgebruik te plaatsen. Zij

benadrukken dat taalintensiteit deel uitmaakt van een scala aan stilistische middelen dat de taalgebruiker tot zijn beschikking heeft om een standpunt uit te drukken en de kracht waarmee dat standpunt wordt ingenomen tot uitdrukking te brengen (*engagement and graduation*). Taalintensiteit bestrijkt in hun perspectief het gehele domein van verzachters tot versterkers (Martin & White, 2005).

De afgelopen jaren is ook door twee onderzoekers uit VIOT-kring een poging gedaan om het verschijnsel taalintensiteit nader te karakteriseren en de stilistische middelen die er deel van uitmaken te inventariseren en categoriseren. Renkema deed dat in de Utrechtse VIOT-bundel van 1997 (Renkema, 1997); Pander Maat in een artikel in het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* over wervend taalgebruik in persberichten (Pander Maat, 2004).

Renkema definieert een intensieverder als 'een formulering die vervangen kan worden door een afgezwakte variant' (p.497). Hij onderscheidt in totaal 18 categorieën, onderverdeeld in drie hoofdcategorieën:

- (1) *lexicale intensiveerders*: versterkende elementen (meestal woorden) in de formulering die kunnen worden weggelaten.
 - mooi verzorgd > verzorgd
 - loepzuiver > zuiver
- (2) *semantische intensiveerders*: een versterkend element dat niet kan worden weggelaten maar kan worden vervangen door een minder intensief element
 - meppen > slaan
 - gloedvol > geïnspireerd
 - ongeëvenaard > goed
- (3) *stilistische intensiveerders*: versterkende stijlfiguren die kunnen worden herschreven tot 'gewoon' (minder intensief) proza
 - niet kapot te krijgen liedjes > liedjes die altijd mooi blijven

Renkema gaat vervolgens de bruikbaarheid van zijn categorisering na in een beschrijvingsexperiment. Proefpersonen krijgen twee strips, bestaande uit 4 plaatjes zonder tekst, voorgelegd. Zij moeten daar ofwel een zakelijke ofwel een beeldende beschrijving van leveren. De bruikbaarheid van de categorisering blijkt dan uit de volgende gegevens:

- Drie codeurs markeren de intensiveringen in de beschrijvingen. Zij kunnen daarvan 90% onderbrengen in de onderscheiden categorieën. 60% van de intensiveerders werd door alle drie de codeurs geïdentificeerd; 85% door ten minste twee van de drie.
- Er bleek een significant verschil tussen de zakelijke en de beeldende beschrijvingen die de proefpersonen leverden: per 100 woorden bevatte de beeldende beschrijvingen ruim 12 (12.22) intensiverende elementen, de zakelijke beschrijvingen 4 à 5 (4.65).

Dit zegt iets over de betrouwbaarheid en de (interne) validiteit van het analyseschema. Renkema oppert naar aanleiding van zijn resultaten nog een interessante vooronderstelling, namelijk 'dat geïntensiveerd taalgebruik vooral voorkomt in het verhalende genre of in verhalende passages binnen andere genres (...). Het verschijnsel intensivering lijkt zo een bijkomend kenmerk van een bepaald genre' (p. 502).

Pander Maat (2004) heeft in zijn onderzoek een wat andere doelstelling dan het verhelderen van het verschijnsel taalintensiteit. Hij is geïnteresseerd in het lot van wervende elementen in persberichten. Sneuvelen die in de bewerking tot artikel door de kranten- of tijdschriftredacteur of blijven ze overeind ten gunste van de organisatie die het persbericht verspreidt? Die hoofdvraag van Pander Maat laten wij hier buiten beschouwing. Het gaat ons om de manier waarop Pander Maat ‘wervende elementen’ in persberichten onderscheidt. Daarvoor knoopt ook hij aan bij het verschijnsel taalintensiteit:

‘Een wervend element intensiveert een uitspraak in een richting die gunstig is voor de zender van de tekst. Intensivering wordt hier gedefinieerd als argumentatieve versterking in de zin van Ducrot (1980): een geïntensiveerde uitspraak vormt een sterker argument voor een bepaalde conclusie dan een niet geïntensiveerde uitspraak’ (p. 210)

Ook Pander Maat onderkent dat wervende elementen soms kunnen worden weggelaten soms alleen vervangen, maar hij gebruikt dat niet als basis voor zijn indeling. Hij onderscheidt 13 categorieën, onderscheiden in vier groepen:

(1)	<i>Voorvoegsels</i>		
	bijvoorbeeld: hypermodern	>	modern
(2)	<i>Adjectieven</i>		
	bijvoorbeeld: toonaangevend verschil	>	verschil
(3)	<i>Adverbiale elementen</i>		
	bijvoorbeeld: enorm groot	>	groot
(4)	<i>Verbindingswoorden</i>		
	bijvoorbeeld: bovendien	>	ook/en

De betrouwbaarheid en hanteerbaarheid van het classificatieschema bleek bij Pander Maat uit de volgende gegevens:

- Twee beoordelaars waren het in 71% van de gevallen eens over wat als wervend element moest worden beschouwd.
- De overeenstemming over de toegekende categorieën was zeer bevredigend: Cohens Kappa was .79.

In de geanalyseerde persberichten kwamen flink wat wervende elementen voor. In iets minder dan de helft van de zinnen werden intensiveerders aangetroffen. Dat waren vooral adjectieven (54%) en adverbiale elementen (34%) en in veel minder mate voorvoegsels en intensiverende verbindingswoorden. De lotgevallen van die elementen in de bewerking van persberichten tot nieuwsberichten laten we hier buiten beschouwing.

Het opvallendste verschil tussen Renkema en Pander Maat is dat Pander Maat zijn model beperkt tot adjectiva en adverbia. Hij maakt niet het onderscheid tussen semantische en lexicale intensiveerders. De onderverdeling die hij van adjectiva en adverbia maakt is echter completer en nauwgezetter dan die van Renkema. Het voordeel van Renkema’s model is dat ook nomina, verba en stijlfiguren kunnen worden geclassificeerd als intensiveerders. Hoogstwaarschijnlijk kwamen dergelijke intensiveerders niet in het corpus van Pander Maat voor en zijn ze, als gevolg van zijn inductieve aanpak, buiten zijn analysemodel gebleven.

Nu we beide bestaande analysemodellen beschreven hebben, kunnen we onze onderzoeksvragen formuleren: in hoeverre zijn beide modellen te beschouwen als betrouwbare en valide instrumenten voor een uitputtende beschrijving van intensive-

rend taalgebruik? We stellen twee deelvragen: hoe goed kunnen twee onafhankelijke beoordelaars uit de voeten met beide modellen en is het mogelijk om middels deze modellen, het verschil in intensiverend taalgebruik tussen twee genres in kaart te brengen?

2 Onderzoekopzet

Dankzij Renkema en Pander Maat beschikken we over twee analysemodellen van intensiverende elementen in een tekst. In een bescheiden corpusanalytisch onderzoek hebben we beide classificatie's naast elkaar gebruikt om op die manier met beide ervaring op te doen. Als we hierna een nieuw schema ontwikkelen is dat niet alleen gebaseerd op analytische overwegingen (zoals onduidelijke, ontbrekende of overlappende categorieën) maar ook op empirische gegevens over het daadwerkelijke voorkomen en de overeenstemming binnen bepaalde categorieën (vgl. Schellens, 2006).

Omdat we geïnteresseerd zijn in taalintensiteit als kenmerk van persuasieve teksten hebben we gekozen voor twee journalistieke genres met een duidelijk evaluatief / persuasief karakter: hoofdredactionele commentaren en recensies. In de week van 6 tot 11 juni 2005 verzamelden we alle commentaren en recensies uit *de Volkskrant* en *NRC-Handelsblad*. Daaruit selecteerden we van elk 15 artikelen voor onze analyse. We kozen voor artikelen die op ongeveer 1 A4 gekopieerd konden worden en bij recensies zorgden we voor een spreiding over literatuur-, film- en muziekrecensies. Gemiddeld bevatte een commentaar 459 woorden (met een standaardafwijking van 92 woorden) en recensies 504 woorden (met een grote standaardafwijking van 217 woorden). Die 30 teksten analyseerden we beiden – onafhankelijk van elkaar en op twee manieren: eenmaal volgens Renkema en eenmaal volgens Pander Maat. Daarbij markeerden we steeds eerst de intensiverders en wezen die vervolgens toe aan een van de categorieën van Renkema en Pander Maat. Gemarkte passages die we in de ene of de andere categorisering niet kwijt konden, lieten we vervolgens buiten beschouwing in de kwantitatieve verwerking.

3 Resultaten

3.1 Verschillen tussen Renkema-analyse en Pander Maat-analyse

Tabel 1 geeft de resultaten weer van de beide analyses. We zullen ze nu successievelijk bespreken.

Allereerst de Renkema-analyse. In de 30 teksten die we bestudeerden waren in totaal 838 items waar één van ons één van de 18 intensiveringslabels uit het Renkema-model aan gegeven heeft. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was erg laag: $\kappa = .16$ (=slecht).

Tabel 1 *Vergelijkende analyse volgens Renkema en Pander Maat door twee beoordelaars*

	Renkema		Pander Maat	
	N	kappa	N	kappa
Totaal aantal door minstens één beoordelaar gemarkeerde intensiverders	838	.16 (slecht)	689	.09 (slecht)
Totaal aantal door beide beoordelaars gemarkeerde intensiverders	366	.59 (redelijk)	250	.57 (redelijk)

Van de 838 items was 56% door slechts één van ons als intensiverder gemarkeerd (228 keer door beoordelaar 1, 244 keer door beoordelaar 2). Het kwam in de Renkema-analyse dus ongeveer even vaak voor dat de éne beoordelaar iets intensief vond waar de ander dat niet vond. Als beide beoordelaars het met elkaar eens waren dat er sprake was van een intensiverder, steeg de kappa naar .59 (=redelijk). Er waren in totaal 366 items die door beide beoordelaars als intensiverders gemarkeerd werden. Het bleek dat de beoordelaars het vooral oneens waren in de gevallen waarin de één vond dat er sprake was van een intensiverend verbum, waar de ander vond dat er sprake was van een stijlfiguur (bijvoorbeeld ‘ontpoppen’ of ‘speelt hoog spel’).

De tweede analyse die we hebben uitgevoerd is de Pander Maat-analyse. We merken meteen op dat wij in ons corpusonderzoek gebruik hebben gemaakt van evaluatieve teksten: recensies en commentaren. De persberichten, het genre waar Pander Maat zijn model voor ontworpen heeft, is te beschouwen als een informatief genre dat geacht wordt feiten te beschrijven, maar aan die feiten wordt middels wervende elementen een evaluatie gekoppeld. De beide genres die wij bestudeerden zijn echter niet feitelijk te noemen: het interpreteren en evalueren van standpunten is juist een wezenlijk kenmerk van de beide door ons bestudeerde persuasieve genres. De vraag is dan ook of elk evaluatief of interpretatief woord in onze teksten beschouwd moet worden als een intensiverder. Het is duidelijk dat de auteur een standpunt inneemt, maar poogt hij of zij dat standpunt ook te versterken? Al snel bleek dat de Pander Maat-analyse geen eenduidig antwoord kan geven op dit probleem.

In de 30 teksten die we bestudeerden waren in totaal 689 woorden/items waar één van ons één van de 13 intensiveringslabels uit het Pander Maat-model aan gegeven heeft. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was erg laag: kappa .09 (=slecht).

Van de 689 items was slechts 36% door beide beoordelaars als intensiverder gemarkeerd. Opvallend is nu het verschil tussen de twee beoordelaars: de ene beoordelaar had twee maal zo vaak een intensiverder herkend waar de andere beoordelaar dat niet deed. Dat was vooral te wijten aan de interpretatie van de categorie ‘evaluatieve en andere adjectiva’, en aan ‘intensiverende adverbia’ (bijvoorbeeld ‘uitstekend’, ‘onduidelijk’).

Als beide beoordelaars het met elkaar eens waren dat er sprake was van een intensiverder, is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid matig over 250 items (kappa .57). Dit resultaat is vergelijkbaar met wat we bij Renkema zagen.

3.2 Verschil tussen de genres

Bij het bepalen van een eventueel verschil tussen de genres kijken we alleen naar de beoordeling van één van de beoordelaars (Tabel 2)¹. In de Pander Maat-analyse bleek

het verschil tussen de genres niet significant ($p > .05$), in de Renkema-analyse was dat wel het geval ($t(28) = 2,32, p < .05$).

Tabel 2 Vergelijking tussen de genres volgens de Renkema- en Pander Maat-analyse in gemiddeld aantal intensiverders per tekst (standaard deviatie)

	Renkema	Pander Maat
Commentaar (15 teksten)	15.73 (6.75)	14.40 (5.64)
Recensie (15 teksten)	23.67 (11.41)	15.40 (7.22)

Vervolgens onderzochten we of de spreiding van de intensiverderslabels over de beide genres volgens de Pander Maat- en Renkema-analyse verschilden. Dat bleek het geval (Tabel 3 en 4).

Tabel 3 Verschil tussen de genres volgens de Pander Maat-analyse (Beoordelaar 1) in aantallen per type intensiverder

Intensiverderstype	Genre	
	Recensie	Commentaar
Voorvoegsels	-	-
Interpretatieversterkende adj.	11	13
Evaluatieve adjectiva	17	8
Andere adjectiva	56	27
Hoeveelheidsaanduiders	19	29
Vergelijkende, overtreffende trappen	-	-
Adverbiale intensiveringen	41	47
Temporele bijwoorden	23	27
Bijwoorden naar plaatsen	-	1
Intensivering voor getallen	4	6
Verzwakkingen van negatief gewaardeerde aantallen	1	4
Modale intensiveringen	25	30
Verbindingswoorden	-	-
Totaal	197	192

Tabel 4 Verskil tussen de genres Renkema-analyse (Beoordelaar 1)

Intensiveerderstype	Genre	
	Recensie	Commentaar
Lexicaal: Basisversterker	32	14
Lexicaal: Tijdsaanduiding	20	13
Lexicaal: Plaatsaanduiding	2	-
Lexicaal: Kwantificator	34	21
Lexicaal: Kwalificator	18	8
Lexicaal: Preciseerder	15	9
Lexicaal: Onverwachtheidspartikel	7	4
Semantisch: verba	38	51
Semantisch: nomina	36	32
Semantisch: adjectiva	75	38
Semantisch: adverbial	17	12
Stilistisch: herhaling	8	2
Stilistisch: tautologie	1	-
Stilistisch: pleonasme	2	1
Stilistisch: climax	-	-
Stilistisch: litotes	1	1
Stilistisch: vergelijking	6	-
Stilistisch: metafoor	49	31
Totaal	361	237

Bij de Pander Maat-analyse en de Renkema-analyse verschilde de spreiding van de intensiveerderstypen tussen de genres significant (Pander Maat-analyse: $\chi^2(9) = 19.95$, $p < .05$; Cramèr's $V = .23$; Renkema-analyse: $\chi^2(16) = 25.23$, $p = .06$, Cramèr's $V = .21$). Analyse van de residuals wees uit dat er bij de Pander Maat-analyse in recensies meer evaluatieve en andere adjectiva voorkwamen, terwijl bij commentaren meer intensiverende hoeveelheidsaanduiders voorkwamen. Bij de Renkema-analyse bleek dat er in commentaren vaker intensiverende verba gebruikt werden, terwijl recensies op hun beurt weer vaker versterkende adjectiva gebruikten.

4 Conclusie en discussie

Op onze twee deelvragen – hoe goed kunnen twee beoordelaars onafhankelijk van elkaar uit de voeten met de analysemodellen en blijkt er een verschil in intensiverend taalgebruik tussen twee genres – kunnen we voorzichtig een gematigd positief antwoord formuleren. Weliswaar was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid uitgesproken laag voor beide modellen en dat is uiteraard een zorgelijke vaststelling. De score was echter redelijk zodra beide beoordelaars het eens waren over het feit dat een item een intensiveerder was, en de intensiveerder moesten benoemen. Gezien het feit dat het

hier gaat om interpretatieve data – waar de interbeoordelaarsscores altijd laag plegen te zijn - mogen we met dit deelresultaat niet ontevreden zijn. Verder stelden beide modellen ons in staat het verschil tussen de genres recensies en hoofdredactionele commentaren te onderkennen, waarbij opgemerkt moet worden dat dat uit de resultaten van de Renkema-analyse eenduidiger bleek dan uit de Pander Maat-analyse.

Dit maakt dat we de volgende kanttekeningen willen plaatsen bij de uitputtendheid, validiteit en betrouwbaarheid van de analysemodellen. We zullen dat doen aan de hand van voorbeelden uit het door ons geanalyseerde materiaal.

4.1 Uitputtendheid

Ten eerste is er het criterium van uitputtendheid. We hebben al gezien dat de Renkema-analyse, in tegenstelling tot Pander Maat's analyse, intensiverende nomina, verba en stijlfiguren kent. Onze resultaten laten zien dat van die intensiverende middelen in commentaren en recensies wel degelijk gebruik wordt gemaakt. We bespreken enkele voorbeelden.

- (3) Het opleggen van een dergelijke standaard aan de nieuwe Oost-Europese lidstaten is een *recept* voor massawerkloosheid aldaar (*NRC handelsblad* 7-6-2005)
- (4) Alsof eigen *prachtnummers* (...) niet genoeg waren, gooide Idol er *krakers* van anderen tussendoor (Jan Vollaard, *NRC Handelsblad*, 8-6-2005)

In beide citaten wordt gebruik gemaakt van intensiverende nomina, die het negatieve, respectievelijk positieve oordeel van de auteur versterken. Vervanging door minder intensieve zelfstandige naamwoorden is niet altijd eenvoudig, maar als we ook minder intensieve omschrijvingen toelaten dan is er wel wat op te vinden:

is een recept voor	>	vergroot de kans op
prachtnummers	>	geslaagde nummers
krakers	>	succesvolle nummers

Van intensiverende verba wordt in de volgende voorbeelden gebruik gemaakt:

- (5) Hoogervorst (...) beloofde af te treden indien de uitvoering straks *ont-aardt* in een chaos (*NRC Handelsblad*, 8-6-2005).
- (6) De verhalen van Van Hassel (1971) (...) *staan vol met* bij uitstek ontheatrale zinnen (Arjen Fortuin, *NRC Handelsblad*, 10-6-2005).

‘In een chaos ontaarden’ kunnen we vervangen door ‘een chaos worden’. ‘Vol staan met ontheatrale zinnen’ kan minder intensief worden uitgedrukt met ‘bevatten veel ontheatrale zinnen’.

Van de stilistische intensiveerders die Renkema onderscheidt, wordt alleen de categorie beeldspraak frequent gebruikt. Zowel in commentaren als recensies gaat het meestal om versteende metaforen, zoals in de volgende voorbeelden:

- (7) CDA en VVD hebben hooguit wat *scherpe kantjes* kunnen *wegslipen* (*NRC Handelsblad*, 8-6-2005)

- (8) Maar het lukte Metheny en zijn internationale gezelschap musici gisteravond in een uitverkocht Vredenburg om twijfelaars *over de streep te trekken* (Amanda Kuiper, *NRC Handelsblad*, 8-6-2005)

In het eerste voorbeeld staat het ‘wegslippen van scherpe kantjes’ voor minimale wijzigingen aanbrengen in een wetsontwerp. ‘Over de streep trekken’ staat standaard voor ‘overtuigen’.

Er is dus alle reden om de substantiva en verba als categorieën semantische intensiveerders te behouden. Ook beeldspraak als stilistische intensiveerder komt in ons corpus frequent voor. De overige stijlfiguren die Renkema opvoert als stilistische intensiveerder (van herhaling en pleonasme tot litotes en vergelijking) komen in ons corpus nauwelijks voor.

4.2 Betrouwbaarheid

Ten tweede valt de geringe betrouwbaarheid op die we boeken – ook in vergelijking met Renkema en Pander Maat. Het verschijnsel doet zich op twee niveaus voor: enerzijds zijn we het vaak oneens over de vraag of iets nu wel of niet een geval van intensivering is, en anderzijds, als we het daar al over eens zijn, zijn we het vaak oneens tot welke categorie bij Renkema of Pander Maat de intensivering moet worden gerekend.

Dat valt naar ons idee zeker ten dele te verklaren door de vage grenzen van een verschijnsel als intensivering in het algemeen en de vage grenzen tussen enkele aangrenzende categorieën.

- (9) Gisteravond werd duidelijk dat hij (Hoogervorst) de benodigde wetgeving met succes door de Eerste Kamer heeft *geloodyst* (*NRC Handelsblad*, 8-6-2005).
- (10) Billy *ontpopt zich* als een rasentertainer (Jan Vollaard, *NRC Handelsblad*, 8-6-2005).

De eerste vraag die we bij de Renkema-analyse moeten beantwoorden is: betreft het hier gevallen van intensivering? Daar hebben we in het eerste geval wél en in het tweede geval niet het zelfde antwoord op gegeven. *Loodsen* vatten we dus beiden op als een intensivering (te vervangen door een minder intensief *verdedigen* of *doen accepteren*), *ontpoppen* is dat volgens de een wel en volgens de ander niet. De volgende stap is: tot welke categorie rekenen we dan *loodsen*? Daarvoor is het essentieel of we dat woord nog als beeldspraak opvatten of niet. Zo ja, dan is het een stilistische intensiveerder in de categorie metafoor, zo nee, dan is het een semantische intensiveerder in de categorie verba. Met name bij min of meer versleten of clichématige beeldspraak zijn we regelmatig tot een verschillende indeling gekomen. Kortom: het gebrek aan betrouwbaarheid vatten we primair op als informatie over de vage grenzen van het verschijnsel intensivering in het algemeen en de vage grenzen tussen een deel van de aan elkaar grenzende categorieën. Met een uitgebreidere definitie van categorieën en regels voor wat te doen in twijfelgevallen, is dat misschien wel wat te verhelpen maar dat neemt de inherente vaagheid niet echt weg.

4.3 Validiteit

Tenslotte speelt bij het bepalen van de validiteit van beide categoriseringën het criterium ‘weglaatbaarheid en vervangbaarheid’ een belangrijke rol. Voor Renkema is het onderscheid het belangrijkste. Wanneer intensiverende elementen kunnen worden weggelaten zijn het in zijn terminologie lexicale intensiveerders, wanneer ze alleen kunnen worden vervangen door minder krachtige formuleringen zijn het semantische intensiveerders. Bij Pander Maat speelt het onderscheid een minder prominente en duidelijke rol. Hij geeft bij zijn uitgangspunten aan dat ‘het wervend element meestal kan worden weggelaten zonder dat de grammaticaliteit en de interpretatie van de zin wordt aangetast’. In een aantal categorieën kan het woord niet worden weggelaten, maar wel worden vervangen door een zwakker element’ (Pander Maat, 2004: 212). Op zich zijn we het met Renkema en Pander Maat eens dat een kandidaat intensiveerder weglaatbaar moet zijn of vervangen moet kunnen worden door een minder intensief alternatief om als intensiveerder te worden aangemerkt. Maar de relatie tussen die twee criteria heeft ons soms parten gespeeld. Bij Renkema bepaalt het de hoofdsoorten: weglaatbare elementen zijn lexicale intensiveerders, vervangbare elementen zijn semantische intensiveerders. Het volgende voorbeeld illustreert de analyseproblemen:

- (11) Het waren uiterst verzorgde optredens ...
- a. Vervangbaarheid > het waren zeer verzorgde optredens
 - b. Weglaatbaarheid > het waren verzorgde optredens

In geval a is uiterst op te vatten als een semantische intensiveerder in de vorm van een adverbium. In geval b is het een lexicale intensiveerder en wel: in de terminologie van Renkema een basisversterker.

Pander Maat plaatst ons niet voor dit probleem: bij hem zijn adverbiale intensiveringën altijd weglaatbaar. In zijn analyse hebben we problemen met de versterkende adjectieven. Want ook die zijn bij Pander Maat altijd weglaatbaar – hoewel het niet helemaal duidelijk is of dat een uitgangspunt in de analyse of een resultaat van de analyse is. We hebben de indruk dat dat te verklaren valt op basis van het soort teksten dat Pander Maat onderzocht: persberichten. Vergelijk de volgende voorbeelden:

- (12) Het bedrijf heeft in het afgelopen jaar een *royale* winst geboekt van 4 miljoen euro.
- (13) Het waren *fantastische* optredens van David Crosby en Graham Nash, eerder dit jaar in Amsterdam.

In het eerste voorbeeld kan het adjectief zonder problemen worden weggelaten, zonder dat de zin ongrammaticaal wordt of een totaal andere interpretatie krijgt. Hij past ook nog perfect in een (informatief) persbericht. In de tweede zin uit een recensie kunnen we het woord *fantastisch* niet schrappen zonder een wat vreemde zin te krijgen. En als we die een beetje oplappen: ‘David Crosby en Graham Nash traden eerder dit jaar in Amsterdam op’, dan hebben we weliswaar een grammaticale zin maar tegelijkertijd een zin die zijn functie in de recensie verliest (de kwaliteit van eerdere optredens werd vergeleken met een recent concert).

In informatieve genres zoals persberichten is weglaatbaarheid m.a.w. een gemakkelijker hanteerbaar criterium dan in persuasieve of evaluatieve genres als recensie en commentaar. Dat zegt iets over de definitie van categorieën, maar – misschien interessanter – het zegt ook iets over stijlverschillen tussen onderscheiden genres.

We hebben met taalintensiteit een belangrijk kenmerk beet van de stijl in persuasieve teksten, dat ons bovendien in staat stelt de stijl van verschillende genres vergelijkenderwijs te onderzoeken. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat we met taalintensiteit het hele verschijnsel ‘persuasieve stijl’ in kaart kunnen brengen. Het volgende voorbeeld illustreert hoe directe vragen en listig verpakte oordelen de stijl op een hoger niveau dan dat van de woordkeus kunnen bepalen:

- (14) Beide ‘literaire thrillers’ (...) lijken nog het meest op parodieën, maar parodieën van wat? Van *Het bureau* of de wandelboeken van Voskuil en van Maks verhaal over Jorwerd? Het zou een verklaring kunnen zijn voor de veronachtzaming van een geloofwaardige plot, maar een excuus voor slap en humorloos proza is dit niet (Elsbeth Etty, *NRC Handelsblad*, 10-6-2005).

Noten

1. Ook bij de analyse volgens de andere beoordelaar bleken de verschillen tussen de genres significant ($\chi^2(17) = 91,71, p < .001$, Cramer's $V = .27$ bij de Renkema-analyse; $\chi^2(12) = 31,67, p < .005$, Cramer's $V = .17$ bij de Pander Maat-analyse).

Literatuur

- Aune, R.K., & Kikuchi, T. (1993). Effects of Language Intensity Similarity on Perceptions of Credibility, Relational Attributions, and Persuasion. *Journal of Language and Social Psychology, 12*, 224-237.
- Bowers, J.W. (1963). Language Intensity, Social Introversion and Attitude Change. *Speech Monographs, 30*, 345-352.
- Bradac, J.J., Bowers, J.W., & Courtright, J.A. (1980). Lexical Variations in Intensity, Immediacy, and Diversity: An Axiomatic Theory and Causal Model. In R.N. St Clair & H. Giles (Eds.), *The social and psychological contexts of language* (pp. 193-223). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Burger, P., & Jong, J. de (1997). *Handboek Stijl, Adviezen voor aantrekkelijk schrijven*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Ducrot, O. (1980). *Les Echelles argumentatives*. Paris: Minuit
- Hamilton, M.A., Hunter, J.E., & Burgoon, M. (1990). An Empirical Test of an Axiomatic Model of the Relationship Between Language Intensity and Persuasion. *Journal of Language and Social Psychology, 9*, 235-255.
- Hamilton, M.A., & Hunter, J.E. (1998). The Effect of Language Intensity on Receiver Evaluations of Message, Source, and Topic. In M. Allen & R.W. Preiss (Eds.), *Persuasion, Advances through Meta-Analysis* (pp. 99-138). Cresskill, New Jersey: Hepton Press Inc.
- Martin, J.R., & White, P.R.R. (2005). *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Hampshire New York: Palgrave MacMillan.

- Onrust, M., Verhagen, A., & Doeve, R. (1993). *Formuleren*. Houten: Bohn-Stafleu Van Loghum.
- Pander Maat, H. (2004). Wervend taalgebruik in persberichten - werkt het? Hoe journalisten omgaan met persberichten in de luchtvaartsector. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 26(3), 207-223.
- Renkema, J. (1997). Geïntensiveerd taalgebruik: een analyseschema. In H. van den Bergh, D. Janssen, N. Bertens, & M. Damen (Eds.), *Taalgebruik ontrafeld* (pp. 495-504). Dordrecht: Foris Publications.
- Snoeck Henkemans, F., & Eemeren, F. van (2005). Stijl en overtuigingskracht. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 27(3), 169-171.
- Schellens, P.J. (2006). 'Bij vlagen loepzuiver', Over argumentatie en stijl in betogende teksten. Oratie. Radboud Universiteit: Nijmegen.
- Wright, D.B., Gaskell, G.D., & O'Muicheartaigh, C. (1995). Testing the Multiplicative Hypothesis of Intensifiers. *Applied Cognitive Psychology*, 9(2), 167-178.